

Ühest edelaläänemeresoome fonoloogilisest ühisuendusest: prevokalisatsioon eesti ja liivi murretes

Karl Pajusalu, Pire Teras

Tartu ja Helsingi ülikool

Ülevaade.³⁹ Artiklis on vaatluse all üks edelaläänemeresoome häälikuline uuendus või õigemini uuenduste kompleks, mida on eesti keeleteaduses tavaliselt kirjeldatud kui metateetilist või epenteetilist palatalisatsiooni. Uurimus pakub ülevaate mitmest prevokalisatsiooniga seotud nähtusest eesti ja liivi murretes. Neis murretes on prevokalisatsioon tavaliselt seotud prepalatalisatsiooniga, mida kasutatakse konsonandi sekundaarse artikulatsiooni rõhutamiseks. Sageli kaasneb sellega konsonandi depalatalisatsioon ja prevokaalid siire konsonandi ees. Allofooniline prevokaal (i või e) osutab sünkroonselt järgneva konsonandi palataliseeritust. Aset võib leida ka prevokaali foneemiliseks diftongi või triftongi järelosiseks muutumine või esisilbi metafooniline muutus. Prevokalisatsiooni tõenäoliseks põhjuseks on ühelt poolt keeltes toimunud prosoodilised muutused, mis tõid kaasa ka sise- ja lõpu-ka, teiselt poolt aga konsonantide laadi muutused, nagu depalataliseerumised keele eri arengujärgudel. Samuti on võinud seda mõjutada nii kontaktid naaberkeeltega kui ka keelte sisemised häälikusüsteemi tasakaalu taotlevad arengud.

Võtmesõnad: *fonoloogia, prevokalisatsioon, depalatalisatsioon, eesti keel, liivi keel*

³⁹ Uurimus valmis ETFi grandi 8409 ja HTMi sihtteema SF0180076s08 raames. Autorid tänavad Riho Grünthali, Ellen Niiti ja Tiit-Rein Viitsot kasulike kommentaaride eest.

Läänemeresoome keelte rühmitamisel on sageli eristatud lõunarühma, kuhu kuuluvad liivi, eesti (sh lõunaeesti) ja vadja keel (nt Laanest 1972: 116–118, Itkonen 1983, Kallio 2007). Mõnikord on rõhutatud ka lääne-läänemeresoome erijooni, kõrvutades liivi, põhjaeesti ja läänesoome grammatilisi uuendusi või sarnasusi sõnavaras (Alvre 1973, Laanest 1975, Koponen 1990). Kui on räägitud läänemeresoome edelarühmast, on seda üldiselt kasutatud lõunarühma sünonüümina, täpsustades nii lõunarühma maa-alalist asendit suhteliselt läänes võrreldes põhja- ehk kirderühma keeltega (Laanest 1972: 117). Käesolev artikkel määratleb aga läänemeresoome edelarühma kitsamalt ja konkreetsemalt – sellesse keeleliselt mitmete ühisarengutega seotud murdeliitu kuuluvad põhjaeesti saare- ja läänemurre, lõunaeesti Mulgi murre ja Tartu murde lääne- ja lõunaosa ning kõik liivi keele murded, st nii Salatsi ümbruses kui ka Kuramaal räägitud liivi keel. Selle ajaloolise Liivimaa ja Kuramaa alaga on lähedalt seotud ka Mati Hindi elu- ja teadlasete.

Käsitleme selles artiklis üht edelaläänemeresoome häälikulist uuendust või õigemini uuenduste kompleksi, mida on eesti keeleteaduses tavaliselt kirjeldatud kui metateetilist või epenteetilist palatalisatsiooni. See ilmneb ka Mati Hindi kodukoha Rõngu murderakus, kus nagu enamasti mujalgi Tartu ja Mulgi murdealal öeldakse *üits, kaits, läits* võrreldes *üts, kats, läts* asemel; Hint on sellele hääldusviisile osutanud oma kodumurde fonoloogia kirjeldustes (nt Hint, Paunonen 1984: 283). Mulgi murde n-ö liivi tüüpi epenteesi on esile toonud Salme Tanning (1958; vt Pajusalu 1996: 63). Nähtuse olemuse laiem selgitamine on Eestis muutunud viimasel ajal aktuaalseks seoses murdekeeltele kirjaviisi loomisega, näiteks Kihnus (vt Sang 2009). Kuna edelaläänemeresoome eri murretes on tegemist mitme mõnevõrra erineva, kuid olemuslikult seotud häälikuarenguga, püüame vaadelda seda kogu alale iseloomulikkuna nähtust prevokalisatsiooni üldmõiste raamistikus.

Prevokalisatsioonist, pre- ja depalatalisatsioonist

Eesti murretes metateetilise või epenteetilise palatalisatsioonina tuntud hääldusviisi puhul hääldub pearõhulise silbi koodas konsonandi ees sekundaarne *i* või *e*. *i*-line siire palataliseeritud konsonandi ja sellele eelneva vokaali vahel on üldisemalt iseloomulik põhjaeesti hääldusele (Lehiste 1965, Eek 1973, vt ka Eek 2008: 132–133), kuid seal ei ole siirde-*i* lühiduse ja koartikulatsiooni tõttu tajutav ja nähtus jääb tavaliselt kuuldeliselt märkamatuks. Meta-teetilise või epenteetilise palatalisatsioonina kirjeldatava nähtuse puhul on siirdevokaal kuuldav, see võib olla muutunud diftongi foneemiliseks järelosiseks, ning kõnelejad püüavad seda ka kirjas märkida, nagu Saaremaa sõnas *paet* 'paat', Mulgi *näin* 'nänn, (vana) ema', salatsiliivi *koig*, kuraliivi *kuo'ig* 'laev (vrd eesti *koge*)'. Nähtust on kirjeldanud juba Ferdinand Johann Wiedemann oma eesti keele grammatikas (1875; vt 2011: 136–137). Teine erinevus üldpõhjaeetilise hääldusega võrreldes on see, et nn metateetiline vokaal esineb sageli palataliseerimata konsonandi ees. Siis on selle nähtuse ajalooliseks põhjuseks olnud reeglina konsonandi varasem palataliseeritus ja konsonandile järgnenud *i* või *j*. Vokaalisiire konsonandi ees ei pea tingimata olema seotud üldse palatalisatsiooniga, see võib toimuda näiteks järgneva silbi *u*-ga seoses, nagu salatsiliivi sõnas *noug* 'nõgu'. Prevokalisatsiooni protsess leiab aset või on kunagi varem toimunud nii eesti keele *i*-siirdega palatalisatsiooni, metateetilise palatalisatsiooni kui ka liivi *u*-metateesi korral. Esimesel juhul ilmnev prepalatalisatsioon, teisel juhul tüüpiline depalatalisatsioon ning ka *u* siirdega seotud prevelarisatsioon on kõik konsonandi prevokalisatsiooniga seotud nähtused.

Termin *konsonandi prevokalisatsioon* (ingl *consonant prevocalization*) tähistab fonoloogilisi protsesse, millele on ühine konsonandi eel toimuv vokaalne preartikulatsioon (Operstein 2010). Prevoka-

lisatsiooni tulemusena tekib prevokaal, mille kohta on kasutatud ka termineid siirdevokaal, epenteetiline vokaal, siirdevokoid jm. Prevokalisatsioon on alati seotud nn vallandava konsonandiga (ingl *triggering consonant*). Seda, et konsonant on prevokaali lähteks, näitab ka sõnaalguliste konsonantide prevokalisatsiooni võimalikkus (nt sC-ühendites lääneromaani keeltes, ld *schola* > hisp *escuela*, vt Operstein *ibid.*: 8 jj). Prevokalisatsiooni tüüpe kirjeldatakse tavaliselt prevokaali kvaliteedi järgi, nii eristatakse prepalatalisatsiooni, prelabialisatsiooni, prevelarisatsiooni ja prefarüngalisatsiooni (vastavalt palataalse, labiaalse, velaarse, farüngaalse vokaali korral; *ibid.*: 7).

Natalie Operstein on oma põhjalikus uurimuses prevokalisatsioonist maailma keeltes toonud esile erilaadseid tegureid, mis soodustavad seda nähtust. Üheks oluliseks teguriks on kõigepealt konsonandi asukoht silbis. Prevokalisatsioon on paljudes keeltes seotud konsonantidega, mis jäävad nõrka silbipositsiooni, näiteks sõnalõpulisse koodasse. Samas on tähtis ka konsonandi artikulaatorne ja/või akustiline kaugus eelnevast vokaalst: prevokalisatsiooni võib mõjutada eelneva silbi vokaali pikkus, laad, nasalisatsioon jm. Kõige sagedamini ilmneb prevokaal vokaali [a] järel; [a] võibki mõnes keeles olla ainuke vokaal, mille järel konsonandi prevokalisatsioon tajutavalt esineb. See võib olla tingitud asjaolust, et sagedasemad prevokaalid *i* ja *e* esilduvad nõrgemalt pärast eesvokaale, iseäranis pärast vokaali [i]. Prevokalisatsiooni mõjutavateks teguriteks võivad olla veel sõna- ja lauserõhk, sõna leksikaalsed omadused (nähtus ilmneb peamiselt kõrge esinemissagedusega sõnades), morfoloogiline tingitus, sotsiolingvistiline varieerumine jne. (*Ibid.*: 11–13.)

Prevokalisatsioon on seotud kas konsonantide hääldeuse nõrgenemisega, näiteks sonorantide ja frikatiivide puhul silbikoodas, või konsonandi sekundaarse artikulatsiooni parendamisaotlusega, näiteks teatud palataliseeritud konsonantide hääldeamisel. Viimasel

juhul võtavad prevokaalid järk-järgult üle sekundaarse tunnuse funktsiooni ja vastav konsonandi omadus võib keelest kaduda, mis juhtub nt depalataliseerumise korral. Vanakreeka keeles, mitmes lääne- ja lõunaslaavi keeles jm langebki prepalatalisatsioon kokku keeleajaloo etappidega, kui toimus konsonantide depalatalisatsioon (*ibid.*: 21, 97, 189). Mõlemat tüüpi prevokalisatsiooniga võib kaasneda diftongistumine, eelneva vokaali pikenedamine või laadi muutumine, mistõttu selliseid muutusi on analüüsitud ka metafooniana, metateesina või silbi kompensatoorse pikenedamisena. (*Ibid.*: 189.)

Mõnes keeles toimivad prevokaalid peamise või ainsa vihjena konsonandi sekundaarsele artikulatsioonile, nt konsonandi palataliseeritusele. Sünkroonilist prepalatalisatsiooni võib üldjuhul leida keeltest, kus esineb kontrastiivne palatalisatsioon, nt mitmed turgi, slaavi, balti ja keldi keeled, mustlaskeel, rumeenia ja jaapani keel, aga ka mitmed soome-ugri keeled. Prepalatalisatsioon esineb kõige sagedamini konsonantidega, millele järgnevad palataalsed poolvokaalid, nt *j*. Järgmiseks tugevamaks prepalatalisatsiooni soodustavaks häälikuümbruseks on eesvokaalid (järjekorras: *i > e > ä*). Kui toimub konsonandi prepalatalisatsioon, siis sellega kaasneb sageli konsonandile järgneva palataalse poolvokaali kadu. (*Ibid.*: 96–100, 109.)

Selleks et eristada prevokalisatsiooni metateesist, tuleb arvesse võtta selle nähtuse kohta keele üldistes fonoloogilistes protsessides (*ibid.*: 100). On oluline, kas vastavad häälikumuutused ilmnevad antud ajalooperioodil isoleeritult või moodustavad osa üldisemast tendentsist. Normist sekundaarselt erinevalt hääldatud konsonantide prevokalisatsioon ei ole tavaliselt isoleeritud ilming, vaid kaldub esinema mitmete konsonantidega ning langeb sageli kokku depalatalisatsiooni või metafooniaga. Kui on näiteks teada, et keeles leiab aset konsonantide palatalisatsiooni taandumine, siis on järjendi *Cj* pindmine ümberasetus (vrd nt eesti läänemurde *pailu*, *paelu* < *palju*) tõenäolisemalt prevokalisatsiooni kui metateesi tulemus.

Läänemeresoome keeltest on peale edelarühma keelte kirjeldatud prepalatalisatsiooniga seotud prevokaalide ilmumist soome idamurretes ja karjala keeles (Leskinen 1984) ja idapoolsetes saami keeltes (Itkonen 1958). Neid nähtusi on käsitletud nn kaugassimilatsioonina, kus teise silbi *i* on põhjustanud (üli)lühikese *i* hääldamist esisilbis konsonandi ees, nt Savo *ta'i* ~ *ta'lli* '(ploomi)rasv' (< **tali*). Sellele on vastu olnud Pekka Sammallahti, kes on seletanud hääldusmuutust konsonandi laadi muutumisega seotult (Sammallahti 1984). Põhja- ja idapoolsete läänemeresoome keelte puhul ongi silmatorkav, et prevokaale on kirjeldatud seal, kus esineb ka konsonantide palataliseerumist, mis on aga ebastabiilne; seal tundub ka prepalatalisatsioon olevat üsna sporaadiline ja prevokaalid ei paista moodustavat diftonge. Ainukeseks erandiks on neis keeltes teatud sufiks, näiteks ainsuse esimese ja teise isiku possessiivsufiks soome kagumurretes, kus prevokalisatsiooni kaudu tekkinud vokaal on muutunud foneemiliseks; sel moel: 1. isiku *-ni* >> *-in*, 2. isiku *-si* >> *-is*: *poikai(n)* 'minu poeg' (< **poikani*), *isäis* 'sinu isa' (< **isäsi*) (Rapola 1990: 143).

Liivi ja mõnevõrra ka teiste läänemeresoome keelte prevokalisatsiooniga seotud häälikunähtusi on käsitlenud Mikko Korhonen oma raamatus (1969) järgsilpide vokaali ja *j* regressiivsest mõjust liivi keeles. Korhonen seostab liivi keeles ilmneva metafoonia, epenteesi ja regressiivse palatalisatsiooni sarnaste nähtustega saami keeltes, soome idamurretes ja eesti keeles, pidades neid läänemeresoome keelte häälikuloo uurimistraditsiooni järgides järgsilbi *i* või *j* kaugassimilatsiooni tulemuseks (*ibid.*: 16–19). Korhonen kõrvutab liivi keele arenguid ka läti keele liivipäraste murretega. Marta Rudzīte (1993: 320) andmetel esinevadki ajaloolisel läti ja liivi kontaktal sellised vormid nagu Liivimaal Liepupe *mā̃t* 'ema' (< **māte*), Kuramaal Puze *zâ:l* 'rohi, hein' (< **zāle*). Selliste vormide puhul tundub siiski tegu olevat pigem liivi mõjuga läti murdekeelele kui vastu-

pidi. Teiselt poolt on aga liivi ja eesti murretes läti laensõnades algupärasest palataalset klusiili korvatud *ik*-ga, nt Mulgi *ruik(a)* 'halvasti hooldatud tööhobune', liivi *rùik̃ka* (< läti **rūķis*, gen. *rūķa*, Vaba 1997: 186–188, Suhonen 1973: 57–58, Posti 1942: 101–108).

Korhoneni järgi (1969: 20–21) võib liivi epenteetiline *i* olla seotud varasema palatalisatsioonisiirdega, mis on siiski olnud ilmselt praegusest epenteetilisest *i*-st kestuselt lühem. Teatud perioodil liivi keele ajaloos oleks pidanud olema fonoloogiline opositsioon *i*-lõpuliste ja *i*-lõpuliste diftongide vahel, nagu **aiga* 'aeg' – *laiga* 'lai', mis Korhoneni arvates peaks kajastuma algupärase *i*-lõpuliste diftongide ja nn epenteesidiftongide erinevuses. Tõepoolest esineb algupärase diftongiga sõnades liivi keeles pikk diftong (*āiga* 'aeg' < **aika*), siirde-*i*-ga sõnades aga lühike diftong juhul, kui algselt on sõna esisilbis olnud lühike monoftong (nt *aigā* 'äär' < **akja*). Korhonen (1969: 27) kujutab liivi regressiivse palatalisatsiooni nähtusi kolme tüübina, lähtudes konsonandi laadist: (1) dentaali ees esinenud palatalisatsioonisiire palataliseeris dentaali; (2) labiaali ees esinenud palatalisatsioonisiire moodustas eelneva vokaaliga diftongi (epentees) või sulandus sellega (metafoonia); (3) palatovelaaride puhul ilmnes alguses kalduvus palatalisatsioonisiirdest põhjustatult palataliseeruda, aga fonoloogilistel põhjustel sai Kuramaal võidu areng, mis viis epenteesi ja metafooniani, Salatsi liivi murdes võitis palatalisatsioon. On tõenäone, et hiliselt on Kuramaa liivi keeles konsonantide palatalisatsioon laienenud ja tugevnenud, muutudes suuresti sarnaseks läti keele palatalisatsiooniga (Ariste 1959: 261).

Järgnevalt kirjeldame üksikasjalikumalt läänemeresoome edelarühmas ilmnevaid prepalatalisatsiooni juhtumeid, arvestades neid mõjutanud tegureid ja sünkroonset staatust keele või murde häälikustruktuuris. Kõigepealt vaatleme prepalatalisatsiooni juhte, kus prevokaal on allofooniline ja säilib konsonandi palataliseeritus.

Pärast seda jälgime prevokalisatsiooni, mille puhul konsonant on depalataliseerunud ja prevokaal muutunud diftongi järelosiseks või on aset leidnud esisilbi metafooniline muutus. Seejuures uurime, kuidas on mõjutanud prepalatalisatsiooni konsonandi positsioon sõnas ja konsonandi laad ning milline on olnud eelneva vokaali mõju. Kõigepealt vaatleme neid häälikuarenguid, mis on levinud laiemalt, seejärel haruldasemaid.

Prepalatalisatsioonist depalatalisatsioonini

Läänemeresoome keeltes on kõige laiemalt levinud n-ö aktiivne prepalatalisatsioon, mille korral prevokaal signaaliseerib järgneva konsonandi palataliseeritust, muutmata seejuures eelneva silbi foneemilist põhistruktuuri (vrd Operstein 2010: 8 jj). Selline on palataliseeritud konsonantide hääldus suuresti Mandri-Eesti põhjapoolses lääneosas, nii läänemurdes kui ka läänepoolses keskmurdes (vt Juhkam, Sepp 2000: 12, 36; Must, Univere 2002: 101). Tõenäoliselt on selline palatalisatsioonitüüp jõudnud nendelt aladelt ka eesti kirjakeele põhjajaeestilisse hääldustavasse (vrd Eek 1973, Hint 1978).

Põhjaeesti keskmurdes ja eesti kirjakeeles geminaatkonsonandi või konsonantühendi algusosa tugevam palataliseeritus ja prevokaali hääldumine ei ole reeglina seotud muude sõnastruktuuri piirangutega, hääldus on põhimõtteliselt sarnane nii teise silbi *i* esinemise kui ka kao korral, vrd *pal'k* : *pal'ci*. Teise tüübina võib eristada murdeid, kus tekib tajutav prevokaal teatud kindlatel fonoloogilistel tingimustel, näiteks sõna lõpul *i* kao korral ja kolmandas vältes teatud konsonantidega, sellesse tüüpi kuulub ka lõunapoolne Rõngu murrak: *läits* 'läks', *läitsivä* '(nad) läksid' : *läĩsi* 'läksin', *läĩsĩt* '(sa) läksid' (vt Keem 1970: 339, 340). Enamasti ei ole prevokaaliga vormides seal enam järgneva konsonandi palataliseeritust märgitud, kuigi on ka palataliseeritud konsonandiga kirjapanekuid, näiteks Ojansuu

Rõngu murdetava üleskirjutustes: *kaⁱš* ~ *kaš* 'kaks' (Hint, Paunonen 1984: 283 järgi).

Kihnust on märgitud prevokaali *i* lõpukao korral tagavokaalsetes sõnades; prevokaaliga vormides ei ole järgnev konsonant harilikult enam tajutavalt palataliseeritud, küll esineb aga konsonandi või konsonantühendi algusosa palatalisatsioon teise silbi *i*-ga dentaalkonsonantidega vormides: *uⁱni* : *uñdi*, *mu^et* : *muñti* (Lonn, Niit 2002: 23). Joel Sang ei ole sellistes vormides siiski *i* ees konsonandi palataliseeritust märkinud (vt Sang 2009: 811); samas Sang mainib, et mõnikord võib Kihnu lõpukaolistes vormides moodustuda täisväärtuslik diftong: *toehm* 'oll' (*ibid.*). Palatalisatsioonitüübile, kus sõna paradigmas *i* eel on konsonandi palataliseeritus säilinud, tundub olevat tüüpilisem lühike allofooniline prevokaal. Kui siirdevokaal on muutunud diftongi moodustavaks täisvokaaliks, on järgnev konsonant tüüpiliselt depalataliseerunud ja siirdevokaal jäänud ainukeseks tunnuseks paradigmas ilmnevast palatalisatsioonist.

Erinev on palatalisatsioonitüüp põhjapoolses Rõngus, kus nagu suuremas osas Tartu murdes, samuti ka eesti edelarühma murretes kuni Saaremaani vahelduvad esilduva prevokaaliga vormid vormidega, milles ei ole palataliseeritud konsonanti ja võimalikku konsonandi laadi eripära osutab ainult järgneva silbi *i*, näiteks Väike-Rõngu *läiⁱš* : *läšivä* (Keem 1970: 317). Sellist nn epenteetilise palatalisatsiooni tüüpi kui ehttartulikku on kirjeldanud Hella Keem (1959, 1970: 42 jm); põhimõtteliselt sarnane palatalisatsioonitüüp esineb Mulgi murdes: *äit* : *äiti* '(vana)isa', *taim* : *taimi* (kuid *taim* : *taimē*) (Tanning 1961: 26), läänemurde edela- ja keskrühmas: Mihkli *ke^et* (: *keiti*), Varbla *kaim* (: *kaimi*) (Juhkam, Sepp 2000: 36). Sellest mõnevõrra erinev on Saaremaal, Muhus, Kihnus, aga ka Varblas ja Tõstamaal esinev *e*-line prepalatalisatsioon esisilbi pika *a*- ja *o*-ga sõnades, kus siirdevokaal on muutunud diftongi (või trif- tongi) järelkomponendiks: Saaremaal üldiselt *koel* : *kõli*, Muhu *t^eae^t*

: *tā̀vì ~ tǝǎ̀vì*, Kihnu *kùɛl : kùɛli* (Lonn, Niit 2002: 22), Tõstamaa *làès : làsì* 'klaas : klaasi', Varbla *tòɛl : tòli* (Juhkam, Sepp 2000: 36). Sarnast prepalatalisatsiooni, kuid pika vokaali allofoonilise prevokaaliga, on märgitud ka Mulgis, nt *pầr : pā̀ri*, *rầm : rā̀mi*, *rần* 'kraan', *rý̀ɛ̀p* 'roop' (Tanning 1961: 26–27). Neil juhtudel on tegu konsonandi täieliku depalataliseerumisega.

Prevokaalid pärast depalatalisatsiooni

Täisvokaalsed ehk foneemi staatuse omandanud palataalsed prevokaalid esinevad edelaläänemeresoome keeltes tüüpiliselt konsonandi täieliku depalataliseerumise korral. Järgnevalt vaatleme nende vokaalide tüüpe lähtuvalt ajaloolisest konsonandist või konsonantühendist.

Velaarklusiili eelsed prevokaalid

Edelaläänemeresoome murretes velaarklusiilid *k* ja *g* reeglina ei palataliseeru. Nende klusiilide palataliseerimist on märgitud ainult salatsiliivist, kus ilmselt tekkis läti keele mõju tulemusena palataalklusiil, millele osutab *ḳ*, *g̣* kirjutamine vahelduvalt *ṭ*-, *ḍ*- ja *dj*-ga, nt *aḍa ~ aḍja ~ aḍ* ~ *aḡ* 'äär' (< **akja*) (vt Winkler, Pajusalu 2009: 41), seda sõna hääldasid ilmselt viimased salatsiliivlased palataalklusiiliga: *aḡa ~ aḡ*; sarnaselt hääldati ka *laḡa ~ laḡ* 'lai' (< **lakja*) ja *maḡāks* 'maias' (palataliseeritud velaarklusiil esineb Võrus ja Setus: *laçà*, *vaçà* 'vai'; *raçà* 'reis' (Tanning 1959)). Kuramaa liivi murretes ilmneb nendes ajalooliselt *kj*-ühendiga sõnades prevokaal *i*: *aigā*, *laigā*, *maigās*, allofooniline prevokaal esineb ka Tartu murdes, sh Rõngus: *vaçà*, *laçà*; Tartu murdes esineb prevokaal neis sõnades ka hilisgeminadiga vormides: *vaikkà* 'vaia', *laikkà* 'laila', *vaikka* 'vaiasse', *laikka* 'laila, laiasse' (Keem 1970: 33).

Salatsiliivi sõnavaras on siiski sõnu, kus *k* ja *g* ees esineb prevokaal *i*, mis on muutunud diftongi järelosiseks ja üldistunud sellisena kogu paradigmas: *aig* 'haug' (< *hauik* < **hauki*) : *aigid* 'haugid' (Winkler, Pajusalu 2009: 42) ja *koig* 'koge, laev' (< **koki*) : *koigid* 'laevad' (viimases sõnas esinevad küll vahelduvalt ka palataalklusiiliga vormid, mis on *d*-ga, nt *kođik* 'laevaga' (*ibid.*: 84)). Kuramaa liivi murretes on nendes vormides samuti foneemilise prevokaaliga häälikuesindus (*aig*, *kuo'ig*), mis nähtavasti osutab häälikumuutuse üsna suurele vanusele. Mulgi murdes ilmneb siirdevokaal sõnalõpulisel *k* ees; kui *i* on säilinud teises silbis, siis seda ei esine: *o'k̄* : *o'kk̄i* 'vokk', *nu'k̄* : *nu'kk̄i* 'koon, nina', *pa'i'k̄* : *pa'kk̄i* 'kiirus, rutt'; prevokaal on foneemistunud ja üldistunud kogu vormistikku afektiivses sõnas *puik* : *puiči* ~ *puičù* 'puuk' (vrd *pu'k̄* : *pu'kk̄i* 'kartulivagu') (Tanning 1961: 26).

Kõige laiemalt esinebki edelaläänemeresoomes prevokaali velaarklusiili ees sõna lõpus ja ülipikas ehk kolmandavärtelises esilbis, nagu Rõngu *se'ikka* 'sekka', *tü'k̄* 'tük', *tü'kke* 'tükke' (aga *tü'kk̄i* 'tüki') (nt Keem 1970: 314–332; vt ka Keem 1959: 148). Seda tüüpi *k* ja *g* prepalatalisatsiooni esineb vähemalt sporaadiliselt kõigis edelaläänemeresoomes murretes.

Konsonantühendi sees *i* ees esinev *k* prevokalisatsioon võib toimuda Mulgi ja salatsiliivi murdeis: Mulgi *kättik*, salatsi *katik* 'katki' (< **katki*), Mulgi *pütsik* 'putk' (vrd Võru *pütsk*; Tanning 1961: 19), salatsi *kirik* 'kilk' (vrd kuraliivi *keřk*) (Winkler, Pajusalu 2009: 99). Sufiksi ja tüve piiril tuleb *k* ~ *g* ees esile prevokaal *i* Mulgis ja salatsis mitmes vormirühmas, nt Mulgi *keñnici* 'keegi' (< **kenki*), *kuñnici* ~ *kuñnicil* 'kusagil' (< **kunki*-), salatsi *lassigi* (< **laski*) 'laske' jms. Velaarklusiili puhul on prevokalisatsiooni soodustavaks teguriks piirangud konsonandi palataliseerimisel, nagu need tulevad esile samuti järgneva konsonantide rühma puhul.

Labiaalkonsonantide eelsed prevokaalid

Ka labiaalkonsonandid *p* ja *m* ei palataliseeru harilikult edelaläänemeresoomes ning nende fonoloogilist palataliseeritust väljendatakse foneetiliselt prevokaaliga, kui konsonandile algselt järgnenud *i* ei hääldu, näiteks läänemurdes *laⁱp̄* : *la^hppi* 'lapp', *laⁱm̄p̄* : *la^hm̄vi* 'lamp', *suⁱp̄* : *su^hppi* 'supp' (Juhkam, Sepp 2000: 36), Kihnus *no^ep̄ma* : *no^hppi^b* 'noppima' (Lonn, Niit 2002: 23), Mulgi *kaⁱm̄* : *ka^hm̄mi* 'kamm', *luⁱp̄* : *lu^hppi* 'palgijupp' (Tanning 1961: 26). Hella Keem on rõhutanud, et Tartu murdes on *i*-line hääldus kõige paremini püsinud noorematel keelejuhtidel just labiaalkonsonantidega sõnades (Keem 1959: 150).

Liivi keeles on palju näiteid labiaalkonsonantidega sõnades toimunud metafoonia kohta, kus teise silbi *i*-ga vormides on lõpukao korral esimeses silbis *a* > *ä*, *ä* > *e* ja Liivimaa liivi keeles ka *u* > *ü*, nt kuraliivi *läp̄š* 'laps' (< **lapsi*), salatsiliivi *lüm* 'lumi', nii kura- kui ka salatsiliivi *lem* (< **lämmi*). Metafoonia on siiski laiem nähtus, mis haarab erinevate konsonandirühmade sõnu (vt täpsemalt allpool).

Dentaalkonsonantide eelsed prevokaalid

Edelaläänemeresoome murretes on stabiilsemalt palataliseeritud dentaalkonsonandid, üldiselt /t̪, d̪, n̪, l̪/, enamikus murretes ka /t̪/, lisaks eesti /š/ ja liivi keeles *s* ja *z* vastetena š ja ž. Siiski esineb ka nende konsonantidega depalataliseerumist, mille puhul on prevokaal muutunud oluliseks sõnatüve palataliseerituse osutajaks, nt salatsiliivi *zein* (~ *zien*) 'seen' (Winkler, Pajusalu 2009: 189), Mulgi *äi^t*, *näiⁿ* 'nänn, (vana)ema' (vrd Salatsi metafooniline *neiⁿi*, kus on märgitud ka konsonandi palatalisatsiooni), Tartu Sangaste *loit* 'lott' või Kihnu *a^et̪* '(vana)isa, ätt' (< **atti*). Mulgis esineb foneemilist prevokalisatsiooni algselt *au*-diftongiga tüvedes üksikujuhtudel sarnaselt liivi keelega: *kainus* 'kaunis' (Pajusalu 1996: 63, vrd Posti

1942: 36). Üsna regulaarselt on toimunud sõnalõpulisel afrikaadi depalataliseerumine Mulgi ja Tartu murdes, seal on see kõige laiemalt levinud nn metateetilise palatalisatsiooni tüüp, nagu *laits* 'laps', *kaits* 'kaks', *läits* 'läks'.

Lääne-Eestis on suurel alal aset leidnud konsonantühendi *lj* prevokalisatsioon. Läänepoolsetele lõunaeeesti murretele on iseloomulik palataliseeritud geminaadi teke: *lj* > *ll'*, nt Mulgi *naļļa* : *naļla* 'naljaks : nalja' (Tanning 1961: 22; sarnane esinemus ka saarte murdealal, vt Lonn, Niit 2002: 21), Tartu murdes ka eelneva allofoonilise prevokaaliga: *jāļļē* 'jäljed', *vāļļā* 'välja' (Keem 1970: 41). Mandri-Eesti põhjääestilistes edelamurretes esineb aga sõnuti laial alal prevokaali foneemistumine ja koos algse esisilbi vokaaliga diftongi moodustamine, seda koos geminaatkonsonandi lüheneemisega ja täieliku depalataliseerumisega: kogu Läänemaal (v.a Noarootsi, Lääne-Nigula) ja Pärnumaal *paēlu*, -o (harva *paīlu*) (Juhkam, Sepp 2000: 10, vt ka Must, Univere 2002: 77). See muutus ei ole siiski toimunud kõigis sõnades, näiteks sõna *vālja* esineb neis murretes palataliseeritud geminaadiga kujul *vālļa*, -ä või palataliseerimata geminaadiga kujul *välla* (*ibid.*). Dentaalklusiilide puhul on üldiselt kõige märgatavam, et prevokalisatsioon toimub leksikaalse difusiooni põhimõttel, haarates ennekõike sagedasi ja afektiivse tähendusega sõnu.

Omapärase rühma dentaalklusiilide hulgas moodustavad sibilandid. Liivi keeles on sibilantklusiiliga sõnades toimunud prevokalisatsioon mõnedes tagavokaalsetes esisilbi *u-* või *o-*ga sõnades, kusjuures Kuramaa liivi keeles esineb nn metateetilise vokaaliga vormides sibilandi palataliseeritud vaste, salatsiliivis aga depalataliseerunud sibilant: kuraliivi *su'iz*, salatsi *suiz* 'susi', kuraliivi *tuo'iz*, salatsi *tois* ~ *toiz* 'tösi'. Sarnane areng esineb pikemates sõnadeski, kus teise silbi *i* jällegi kaob, nt kuraliivi *va'iški*, salatsi *vaisk* 'vasikas'. Prevokalisatsioon on mõnel juhul toimunud ka eesvokaalsetes sõna-

des: kuraliivi *ve'iz* 'vesi' (ka *ve'ž*), salatsi *veiži kī* 'veski', sõnas *kāsi*, esinedes Kuramaal koos metafoonilise vokaalimuutusega esisilbis: *ke'iz* (ka *ke'ž*); Salatsis ei ole selles sõnas prevokaali märgitud: *kes ~ tes* jm (vt Winkler, Pajusalu 2009: 97; ilmselt on tegemist sõnaalgulise palataalklusiiliga sõnavormiga *kes* 'käsi'). Näeme jällegi, et tajutav prevokaal esineb sagedastes ja tunderõhulistest sõnades, tavaliselt on *i* kao korral kuraliivis vaid sibilant palataliseerunud, nt *aža* 'asi' (<*asja), *kūž* 'kuus' (<*kuusi), *okš* 'karu' (<*oksi), salatsiliivis nendes sõnades on märgitud palataliseeritud sibilanti ebajärjekindlalt, nt *aža ~ aža ~ aša* 'asi' (*ibid.*: 49). Palataliseeritud sibilandi järjekindel esinemine ka prevokaal *i* järel Kuramaa liivi murretes on ilmselt põhjustatud palatalisatsiooni hilisest tugevnemisest läti keelekontakti mõjul. Liivi keeles tuleb üldiselt arvestada konsonantide palatalisatsiooni erinevate lähtetingimuste ja -aegadega (vrd Korhonen 1969: 25 jm, Posti 1942: 104–105, Suhonen 1968, 1973: 33–34).

Teise silbi *i* kaoga algselt kolmesilbilistes sõnades esinevast prevokalisatsioonist on mitmeid näiteid Tartu murdest, sõna *ke'rk* 'kirik' kujunemise kohta on Hella Keem esitanud muutuste ahela: *ke'rk* < *kerik* < *kerik* < *kerik* (Keem 1959: 147). Seega ta ei märgi vaheastmeks *r*-i palataliseerimist, mis on aga artikulaatoorselt ootuspärane, eriti arvestades sõna eesvokaalsust (vt Sammallahti 1984). Sarnane häälikuareng on toimunud ka *s*- ja *ts*-konsonandiga sõnades, nagu *va'isk* 'vasikas' (vrd salatsiliivi *vaisk*), *ku'tsk* 'kutsikas' (Keem 1959: 148, 1970: 42), kus lõunaesti murretes on olnud konsonant varem *i* ees palataliseeritud. Lääne-Tartu murrakutes saab siin arvata sekundaarset tavapalatalisatsiooni ja prepalatalisatsiooni vastandumist hääldustavas, nt *vašk* 'vask' versus *va'isk* 'vasikas'.

Konsonandi *h* eelsed prevokaalid

Larüngaal *h* on edelaläänemeresoomes üldiselt ebastabiilne ja nõrgenev häälik. Liivi keeles on see kadunud kõigist sõnapositsioonidest, selle jäljeks sõna sees on katketoon, edelarühma eesti murretes on *h* kadunud üldiselt sõna alguses ja järgsilpides, see saab esineda ainult esimese ja teise silbi piiril, kus ta võib olla aga ka vormiti nõrgenenud ja päris kadunud, näiteks Mulgis *tâz* ~ *tâs* 'tahaksin', *koekkil* ~ *kohekkil* 'kuhugi' (Tanning 1961: 21). Liivi keeles on *h* kao korral metafooniast, nt kuraliivi *tē'd* 'täht', salatsiliivi *tēd* ~ *tä d'*, *teiki* 'täheke' (Winkler, Pajusalu 2009: 203).

h prepalatalisatsiooni esineb eesti läänemurdes **hj*-ühendiga sõnatüvede puhul. Läänemurde põhja- ja edelaosas on hääldatud *e*-lise prevokaaliga vorme, nagu *aēhū* 'ahju', *kuēhà* 'kuhja', *peēhà* 'põhja' (Juhkam, Sepp 2000: 11). Pärnumaa murrakutes on *hj*-ühend kolmandas vältes säilinud, prevokaal ilmneb teises vältes: Pärnu-Jaagupi, Vändra *aēhū* : *ahju* (*ibid.*: 35). Samal alal võib selline prevokaal esineda ka *i*-tüvelistes lõpukaolistes sõnades *ht*-ühendi ees: Ridala *vaeht* 'vaht', Martna *vaeht* : *vahì* (*ibid.*: 12).

Prevokalisatsioon ja metafoonia

Metafoonia ehk esisilbi vokalisti ajalooliselt muutumine *i*-tüvelistes vormides ilmneb liivi keeles sõnades, kus esisilbis on algselt olnud vokaal *a* või *ä*, salatsiliivis ka *u*. Metafooniliselt on esisilbi *a* muutunud *ä*-ks, nt kuraliivi *käp* 'kapp' (Salatsis aga ka *Kaep* (1828), vt Winkler, Pajusalu 2009: 78), *päp* 'papp', *läpš* 'laps', *täm* 'tamm'. Salatsiliivis pole see siiski järjekindel: *laps*, *tamm* ~ *tam*. Esisilbi *ä* on muutunud teise silbi *i*-ga vormides *e*-ks: *lemm* ~ *lem* 'soe' (< **lämmi*), *tempi* 'täna' (< **tämpi*). Metafoonia näiteid on eriti palju labiaal-konsonantidega, aga see on aset leidnud ka teiste konsonantidega:

pēli 'päälne', *salatsi neín* 'nänn', *teiki* 'täheke'. Esisilbi *u* korral on tekkinud kuraliivis sekundaarne prevokaaliga diftong: *lu'im* 'lumi', salatsiliivis võib aga olla moodustunud metafooniline eesvokaal: *lum* ~ *lühm* (1829) ~ *lüm* (1839; Winkler, Pajusalu 2009: 112). Kuna metafoonia esineb nii Liivimaa kui ka Kuramaa liivi keeles, tuleb seda pidada suhteliselt vanaks liivi keele erijooneks (vrd Korhonen 1969; Viitso 2008: 338–339).

Huvitav on küsimus metafoonia ja *i*-lise prevokaaliga prepa-latalisatsiooni vahekorra. Liivi keele puhul on ilmne, et esinevad mõlemad prevokalisatsiooni tüübid ja mõnikord ka samades sõnades, nt salatsi *käp* ja *kaep* 'kapp'. Salatsiliivi murdes on metafoonia esinemisvõimalused laiemad, haarates ka esisilbi *u*-ga sõnu, teiselt poolt on seal sõnuti rohkem varieeruvust. Võttes arvesse prevokalisatsiooni kui artikulaatorse hääldusprotsessi olemuse, võib prevokaalist siiret pidada ikkagi eelduseks metafoonia kujunemisel – alguses mõjutas allofooniline prevokaal ainult esisilbi vokaali lõpuosa, pärast muutis selle kvaliteedi üldiselt. Samas on metafoonia ja prevokaali foneemistumine kaks erinevat arengut ühest lähteseisust.

Omaette huvitav seni uurimata küsimus on metafoonia ilmumine eesti edelamurretes. Sõnuti on märgatav metafooniliselt tõlgendatavaid esisilbi vokalisti muutusi, nt *lämp* 'lamp(jalg)' (< **lampi*) Pärnumaa rannamurrakutes ja Muhus (liitsõna *lämpjalg* esinemus on isegi laiem). Selliste häälikumuutuste kaardistamine eesti keelealal seisab aga alles ees.

Kokkuvõte

Eelnev ülevaade prevokalisatsiooniga seotud nähtustest edeläläänemeresoome murretes näitas, et selle mõiste alla on võimalik ühendada hulk esmapilgul eriilmelisi häälikumuutusi. Enamasti on

tegu prepalatalisatsiooni nähtustega, millega sageli on seotud konsonandi enda depalataliseerumine. Tavaliselt eesti dialektoloogias epenteetilise või metateetilise palatalisatsioonina kirjeldatud nähtuste olemuseks on konsonandi fonoloogilisele palataliseeritusele osutamine prevokaaliga. Eriti levinud on see konsonantidega, mis ei esine uuritavas murdes fonoloogiliselt palataliseerituna, nagu nägime seda labiaal- ja velaar-konsonantide puhul.

Kirjeldatud prevokaalid jagunevad allofoonilisteks ja foneemilisteks. Esimeste puhul võime rääkida olulisest seosest järgneva konsonandiga, allofooniline prevokaal osutab veel sünkroonselt järgneva konsonandi palataliseeritust. Kui prevokaal on muutunud foneemiliseks, on järgnev konsonant tavaliselt täielikult depalataliseerunud. Sageli on selliste sõnade teistes vormides, kus *i* veel esineb konsonandi järel, toimunud samuti konsonandi depalataliseerumine, nt Mulgi ja Lääne-Tartu *läits* : *lätsi*, Mulgi *näin* : *näinni*, Saaremaa *paet* : *pādi*. Mõnel juhul võib prevokaaliga vorm üldistuda ka kogu paradigmasse, nagu Mulgi *puik* 'puuk' : *puigi* ~ *puigü*, salatsiliivi *aig* 'haug' : *aigid*.

Erinev võib olla ka prepalatalisatsiooni kaudu sündinud vokaali kvaliteet. Liivi keeles, Tartu ja Mulgi murdes on prevokaal reeglina ikka *i*-line. Põhjaeesti edelamurretes esineb ka *e*-line prevokaal. *i*-lise ja *e*-lise siirde akustilist erinevust tuleks edaspidi täpsemalt uurida. Formantanalüüs Kihnu murde kohta (vt Sang 2009) näitab, et murdekõnelejate poolt eraldi vokaalina tajutav *e*-line prevokaal mõjutab märgatavalt ka sellele eelneva madala vokaali kvaliteeti. Sellisena võiks seda pidada metafoonilise vokaalimuutuse eeljärguks.

Siiski on metafoonilise sulandumise vastandprotsessina võimalik ka *e*-lise prevokaali foneemiliseks diftongi või triftongi järelosiseks muutumine, nagu on täheldatav saarte murdes pika esisilbi vokaalainesega sõnade vormides.

Prevokalisatsioon näib edelaläänemeresoome keeltes ja murretes olevat üsna pika-ajaline protsess, seda näitavad erinevate murrete vahel ilmnevad sarnasused ning ka arengute lahkumine. Prevokalisatsiooni tõenäoliseks põhjuseks on ühelt poolt keeltes toimunud prosoodilised muutused, mis tõid kaasa ka sise- ja lõpu-ka, teiselt poolt aga konsonantide laadi muutused, nagu depalataliseerumised keele eri arengujärgudel. Seda on võinud mõjutada nii kontaktid naaberkeeltega kui ka keelte sisemised häälikusüsteemi tasakaalu taotlevad arengud.

Kirjandus

- Alvre, Paul 1973. Läänemeresoome aluskeele varasest murdeliigendusest, eriti eesti ja soome keelt silmas pidades. – Keel ja Kirjandus, 151–162, 291–299.
- Ariste, Paul 1959. Liivi keele palatalisatsiooni olemusest. – Emakeele Seltsi aastaraamat IV. Tallinn, 256–262.
- Eek, Arvo 1973. Observations in Estonian Palatalization: An articulatory study. – Estonian Papers in Phonetics, 18–36.
- Eek, Arvo 2008. Eesti keele foneetika I. Tallinna Tehnikaülikool, Kübernetika Instituut. TTÜ kirjastus.
- Hint, Mati 1978. Häälikutest sõnadeni. Emakeele häälikusüsteem üldkeeleteaduslikul taustal. Tallinn.
- Hint, Mati; Paunonen, Heikki 1984. On the Phonology of the Southern Estonian Tartu Dialect. – Péter Hajdu, László Honti (eds.), Studien zur phonologischen Beschreibung uralischer Sprachen. Budapest, 275–284.
- Itkonen, Terho 1958. Wörterbuch des Kolta- und Kolaappischen. Helsinki.
- Itkonen, Terho 1983. Välikatsaus suomen kielen juuriin. Virittäjä 87, 190–229, 349–386.
- Juhkam, Evi; Sepp, Aldi 2000. Läänemurde tekstid. Eesti murded VIII. Tallinn.
- Kallio, Petri 2007. Kantasuomen konsonanttihistoriaa. – Sámit, sánit, sánehámit. Riepmočála Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007. SUST 253. Helsinki, 229–249.

- Keem, Hella 1959. Epenteetilisest palatalisatsioonist tartu murdes. – Ema-keele Seltsi aastaraamat IV. Tallinn, 145–151.
- Keem, Hella 1970. Tartu murde tekstid. Eesti murded III. Tallinn.
- Koponen, Eino 1990. Viron ja liivin yhteissanaston tarkastelua. – Itämerensuomalaiset kielikontaktit. Itämerensuomalainen symposium 7. kansainvälisessä fenno-ugristikongressissa Debrecenissä 27.8–1.9.1990. Helsinki, 35–39.
- Korhonen, Mikko 1969. Pääpainottoman tavun vokaalin ja j:n regressiivisestä vaikutuksesta liivissä. Turun Yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja. N:o 6.
- Laanest, Arvo 1972. Itämerensuomalaisten kielten ryhmituskysymyksiä. – Virittäjä 76, 113–120.
- Laanest, Arvo 1975. Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse. Tallinn.
- Lehiste, Ilse 1965. Palatalization in Estonian: some acoustic observations. – Estonian Poetry and Language: Studies in Honor of Ants Oras. Eds. Viktor Kõressaar, Aleksis Rannit. Stockholm: Vaba Eesti, 136–162.
- Leskinen, Heikki 1984. Über die Phonemsysteme der karelischen Sprache. – Péter Hajdu, László Honti (eds.), Studien zur phonologischen Beschreibung uralischer Sprachen. Budapest, 247–257.
- Lonn, Varje; Niit, Ellen 2002. Saarte murde tekstid. Eesti murded VII. Tallinn.
- Must, Mari; Univere, Aili 2002. Põhjaeesti keskmurre. Häälikulisi ja morfoloogilisi peajooni. Eesti Keele Instituudi Toimetised 10. Tallinn.
- Operstein, Natalie 2010. Consonant Structure and Prevocalization. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science. General ed. E. F. K. Koerner. Series IV – current issues in linguistic theory. Volume 312. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Pajusalu, Karl 1996. Multiple Linguistic Contacts in South Estonian: Variation of Verb Inflection in Karksi. Publications of the Department of Finnish and General Linguistics of the University of Turku 54. Turku.
- Posti, Lauri 1942. Grundzüge der livischen Lautgeschichte. Fenno-Ugrica. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 85. Helsinki.
- Rapola, Martti 1990. Johdatus suomen murteisiin. Neljäs painos. Helsinki.
- Rudzīte, Marta 1993. Latviešu valodas vēsturiskā fonētika. Rīga.

- Sammallahti, Pekka 1984. On so-called distant assimilation. – Péter Hajdu, László Honti (eds.), *Studien zur phonologischen Beschreibung uralischer Sprachen*. Budapest, 285–286.
- Sang, Joel 2009. Ühest fonotaktisest kollisioonist (Kihnu näitel). – *Keel ja Kirjandus* 11, 809–817.
- Suhonen, Seppo 1968. Salatsin liivin konsonanttiyhtymistä. – *Fenno-Ugrica. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 145. Helsinki, 206–214.
- Suhonen, Seppo 1973. Die jungen lettischen Lehnwörter im Livischen. *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 154. Helsinki.
- Tanning, Salme 1958. Mulgi murde ja liivi keele suhetest. – *Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused II*. Tallinn, 105–117.
- Tanning, Salme 1959. Lõuna-eesti *rac'à* 'reis' ja selle tuletised. – *Emakeele Seltsi Aastaraamat IV*. Tallinn, 168–172.
- Tanning, Salme 1961. Mulgi murdetekstid. Eesti murded I. Tallinn.
- Vaba, Lembit 1997. Uurimusi läti-eesti keelesuhetest. Tallinn–Tampere.
- Viitso, Tiit-Rein 2008. Liivi keel ja läänemeresoome keelemaastikud. Tallinn–Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1875. *Grammatik der ehstnischen Sprache, zunächst wie sie in Mittelehstland gesprochen wird, mit Berücksichtigung der anderen Dialekte*. Présenté le 13 Novembre 1873. St.-Pétersbourg.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 2011. Eesti keele grammatika. Tõlkinud Heli Laanekask, toimetanud Ellen Niit. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts.
- Winkler, Eberhard; Pajusalu, Karl 2009. *Salis-livisches Wörterbuch*. *Linguistica Uralica Supplementary Series*, Vol. 3. Tallinn.

A common phonological innovation in south-western Finnic languages: prevocalization in Estonian and Livonian dialects

This article deals with the phonological innovation or complex of innovations in south-western Finnic languages referred to as prevocalization. The phenomenon has previously been described as epenthetic palatalization or metathesis. This study provides an overview of several phenomena related to prevocalization in Estonian and Livonian dialects. In these dialects, prevocalization is usually related to prepalatalization, which is used to emphasize the secondary articulation of the consonant. It is often accompanied by the depalatalization of the consonant and an insertion of a prevowel before the consonant. An allophonic prevowel (*i* or *e*) refers to the palatalization of a triggering consonant. It can develop into a diphthongal off-glide and thus become phonemic, in which case the following consonant is depalatalized. The probable causes of prevocalization are prosodic changes involving syncope and apocope, and changes in the consonant quality, such as depalatalization. Contacts with neighbouring languages and developments promoting internal balance in the sound system of languages may also have had an influence on prevocalization.

Keywords: *phonology, prevocalization, depalatalization, Estonian, Livonian*